

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Naučni skup Književno djelo Ćamila Sijarića,
[Sarajevo, 15. i 16. april 2002.]: Scientific Meeting
Ćamil Sijarić's Literary Work**

Lešić, Zdenko; Martinović, Juraj

2003.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/825>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

POSEBNA IZDANJA
KNJIGA CXXI

Odjeljenje za književnost i lingvistiku ANUBiH
Knjiga 10

NAUČNI SKUP

KNJIŽEVNO DJELO
ĆAMILA SIJARIĆA

Uredili
Zdenko Lešić
Juraj Martinović

SARAJEVO 2003

LIRSKI ZAREZ NA EPSKOJ TAMBURI O pjesništvu Ćamila Sijarića

Irfan Horozović

*Nad taj mali izvor;
Nad tu malu vodu,
Povi se prosjak da se napije.
Lik svoj vidje u njoj kao u ogledalu,
Vidje dolje još jedno nebo, i kako
Po njemu, kao i onom gore, sunce sja.
Reče: Tako malo vode, a u njoj
I nebo, i sunce, i ja!
Na kraju o rame objesi torbu.
U ruku uze štap, i krenu dalje putnik.
Ostade za njim, u onoj maloj vodi,
Njegov lik.¹*

Kad se spomene Ćamil Sijarić, prva riječ koja pada na pamet je – pripovjedač. I to je zaista tako. I za one koji su ga znali i za one koji su ga poznavali samo preko njegovih tekstova u knjigama ili na radiju. Pripovjedni, jednako kao i putopisni tekstovi neraskidiv su dio onoga što je ovaj pričalac svijeta i sudbine jednog malog sela u tom svijetu, pripovjedač gradova, kao i velikih starih carevina, bio. Uz povremene lirske inkrustracije, tako karakteristične za njegovo pripovijedanje.

O tome govore, kao stope na životnom putu, knjige. I sve su to bile prozne knjige. Osim posljednje dvije.

Dvije posljednje knjige Ćamila Sijarića su knjige koje obično nazivamo knjigama poezije. Ili, još bolje, lirike.

¹ Ćamil Sijarić: *Lirika*, BIGZ, Beograd, 1988. Str.17.

On sam volio je riječ lirika. Kao da je već samim izgovaranjem te riječi dodavao nešto onome pretežitom, dominantnom, čime je njegovo djelo, po sveopćem sudu, inače bilo obilježeno. Nešto minijaturno, ali dragocjeno.

Nešto što se ne ponavlja u pripovijedanju. Kao odbljesak sunca u oku, koji u tom trenu osvjetljava i dušu i posve individualizira i približava grotesknog ili tragičnog junaka u epskoj slici. I taj lutak, tragična marioneta sudbine, nikad nam nije bliži. Kao što nije bliži ni naš pjesnički sagovornik, nego u toj krhkoj pjesničkoj slici.

To lirsko, međutim, za Sijarića, nisu tek pjesnički izleti, niti želja da se zabilježi trenutak, nešto što će kasnije naći svoje mjesto u nekom pripovjednom segmentu. Čini se čak da je to što je Ćamil podrazumijevao pod lirskim zapravo sukus njegova pisanja, i ne samo to, nego i njegova filozofija života.

Knjiga *Lirika* Ćamila Sijarića objavljena je u beogradskom BIGZ-u 1988. godine. Sve su pjesme bez naslova i podijeljene su u dva, obimom različita, hronološka ciklusa. Prvi je 1939-1941, drugi 1949-1987.

Široj javnosti nije poznato da Ćamil Sijarić piše i poeziju. Međutim, kad se pročita *Lirika*, izgleda prirodno da je takav pripovedač napisao upravo ovakvu knjigu poezije i da je odlučio da je objavi. Šta bi se, iz prve ruke, moglo reći o Sijarićevom lirizmu? Nesumnjivo je da bi se mogla navesti opšta definicija lirizma kao "izraza meke osećajnosti koja ne prelazi u razneženost". Nesumnjivo je, takođe, da puka osećajnost nije jedina osobina ove poezije. Zasje u njoj, ispod lirskih trepavica, misaone i egzistencijalne dileme savremenog čoveka koje su u nekim drugim poetskim konceptima dominantne. No, ne bavi se Sijarić problemima i dilemama savremene poezije, niti ispituje savremene pesničke postupke. Njegova lirika je starinska poezija pisana na starinski način. I upravo ta starinska žica proizvodi neophodni estetski šok, ona daje nov ton u raznoglasju poezije koja se na ovim terenima danas piše. Dešava se, u umetnosti, da kad veliko i značajno novo zasiti čula, malo i neprimetno staro počne da deluje kao autentično novo.

Tako je naznačeno na koricama *Lirike* iz pera recenzenta, pjesnika Miroslava Maksimovića.

Druga knjiga *Koliba na nebu* pojavila se u banjalučkom Glasu 1990. godine.

Stjecajem okolnosti bio sam urednik te njegove druge knjige lirike, njegove posljednje knjige *Koliba na nebu*, knjige koja je izašla posthumno.

U kratkom zapisu, naslovljenom uz ovu knjigu, zapisao sam, između ostalog i slijedeće:

Spremao sam se da mu napišem pismo kad je na stolu zazvonio telefon i novinarka Oslobođenja me zamolila da dam izjavu povodom njegove smrti. Zaprepašten, raspitivao sam se i izmucio nekoliko je-dva suvislih rečenica, dok su mi kroz glavu prolazili brojni naši susreti i razgovori, šetnje, njegov glas i knjige.

Tako je pismo ostalo neposlano, a stihovi u rukopisu, mnogi od njih, počeli su se preobražavati (što sam doživljavao poput čuda) i pokazivati sve jasnije svoju pjesničku i filozofsku višeznačnost.

Ćamil Sijarić se teško odvajao od rukopisa (činjenica da se tek u poznim godinama pojavio u javnosti kao pjesnik predstavljala je posvemašnje iznenađenje i neku vrstu magičnog književnog proplamsjaja). I ovu knjigu, kako mi je rekao u telefonskom razgovoru, "želim da još osjećam, da je valjam među prstima". Kad je poslao rukopis, nakon razgovora i dogovora, napisao je u svom vrlo kratkom pismu:

"Naći ćemo vremena da se o svemu potrebnom dogovorimo". To se odnosilo na naslov knjige i raspored po ciklusima.

Opisao sam rukopis i ostavio raspored netaknut, podijeljen u tri ciklusa što su se sami nametnuli. Na kraju, dok sam po ne znam koji put prelistavao rukopis, gotovo fizički se otjelotvorio pred mojim očima jedan sublimni stih, koji je postao i naziv te Ćamilove knjige – *Koliba na nebu*. Dopustite mi da pročitam pjesmu koja ga skriva.

Izgorje naš starac u selu zajedno

Sa kolibom.

Kolibe od pruća vatra začas

Satre...

Gledali smo zatim starca

Kako kolibu na nebu

Plete –

Daleko od vatre

Hoće li sanjati o zemlji...

O travi,

O zelenoj grani,

*O vodi,
O hljebu?
Ili će starac to zaboraviti
U kolibi od pruća _
Na nebu.²*

Kako su se oblikovale ove pjesme?

Prozodijski gledano, Sijarćevo pjesništvo je jednako tako neobično u odnosu na savremenike, kao što je to i njegovo pripovijedanje. Dvije slike slične inspiracije vrlo su karakteristične. Prva je iz knjige *Lirika*:

*Lajao je, i lajao, i lajao pas.
I ne bi ništa.
Do što noć još tamnija posta.
Sjedim u mraku.
Ne čujem šum, ne čujem
Glas.
A sve mi se čini da imam u kući
Gosta,
Koga vidi samo pas.*

Druga iz *Kolibe na nebu*:

*Lanu pred našom kućom pas.
U sred noći.
Žena prekinu zubima konac -
I to bi sve što se чу,
U sred noći.³*

Više je nego jasno da su obje knjige iz istog korpusa, da su to knjige – sestre. I da zapravo čine neku vrstu spisateljskog zavještanja.

Potrebno je, čini mi se, kazati da je lirika Ćamila Sijarića, također i unutarnji dio njegova pripovijedanja. To je unutarnji dah, solilokvij pjevača čije su ruke i dalje naslonjene na njegove gusle ili na njegovu pivačku tamburu. Ne bih rekao da je to trenutak umora. To je trenutak *od-*

² Ćamil Sijarić: *Koliba na nebu*. Glas, Banjaluka 1990., str.136

³ Prva je iz *Lirike*, druga iz *Kolibe na nebu*.

sutnosti. Trenutak kad *pjevač priča* sam sa sobom. Trenutak kad je najdublje svoj. Trenutak kad, u prepletu putova, odlučuje hoće li ispričati nešto samo njemu poznato i uvjerljivo, ili krenuti za nekom pričom ma kuda ga ona odvela ili ostati tu, u sebi, sa slutnjom koja se ne može podijeliti, kao što se ne može podijeliti, odnosno ispričati najdublja intima.

I najednom, u ponekoj sličici prepoznamo nešto iz dugog puta pripovjedača, iskazano krajnje svedeno i precizno. A lapidarnost dakako ne podrazumijeva poznavanje konotativnog nanosa priče ili prizora iz romana, ali, za onog ko ih poznaje, otvara jedan novi, začuđujući rakurs, pogled jednog posve izuzetnog svjedoka koji nije ni onaj koji piše, niti njegov nepozdani svjedok, nego naprosto oslobođeni *pjevač stiha*. U tom smislu se pjesničke slike Ćamila Sijarića, odnosno njegov naknadni lirski dnevnik, doimaju kao poetička novost, bar kad je riječ o književnostima naših jezika.

Ćamilova pjesnička korespondencija u knjigama lirike, iako jednostavna, začuđujuće je široka i prostrana. Tu su prosjak, nevidljivi čovjek koji hoda oko kuće i u kući slijepac, putnik. Tu su i Ovidije, Ahriman i Brahma. Tu su nepoznati ljudi i narodi čije su kosti i stvari izgubljene i rasijane po zemlji kojom hodimo. Tu je Fidijin kip.

Tu su, naravno, i voda i drvo, i konj i ptica, i kuća i mistični, često surovi predio.

Tu je i koza, ali o njoj nešto kasnije.

Misli su to u kojima stanovnik pripovjedačkog i pjesničkog predjela, stanovnik jezika, pokušava prepoznati sebe.

Neke od pjesama, kao i priličan broj Ćamilovih priča, iskazane su u prvom licu množine. No, za razliku od pripovijedaka, gdje je to zapravo način da se pokaže odnos sredine i običajne zajednice prema nekom događaju ili pojedincu koji iskače iz uobičajenog koda i time započinje sukob koji se gotovo uvijek groteskno završava, ovdje se Ja, ono iz jednine, skriva u svom egzistencijalnom drhtaju, tražeći korespondenta u zajedničkom osjećanju svijeta. Prvo lice množine u pripovijetkama je uglavnom nesvjesno sebe, a u pjesničkim iskazima se preispituje i dovodi samo sebe u pitanje, čak i kad pokušava da ironizira senzaciju koja provocira njegovu misao.

Čini se da su i neke Ćamilove priče u najdubljoj vezi s ovom poezijom. Prije svega tu mislim na *Bor*, *ptice i ništa*, *Hrt*, *Koza* ili *Rimski prsten*, na primjer.

Ne govore li o tome stihovi:

*Uđoh u goru, u duboku
I vidjeh kako u njoj
Slobodno diše drvo, trava,
Ptica,
List zeleni;
Jedini sam ja u njoj zvečao
Gvoždima mojim
Okova
U meni.*

Kao da se pjesnik identificirao s onim starim borom iz spomenute priče. A *Koza*, iako naravno nije jedina takva priča, gotovo skriva njegov poetski *credo*. Ona me, uz to, podsjeća na jednu davnu, nenapisanu fascinaciju. Postoje u književnosti neke teme koje su zapravo sukob same književnosti. Ne prepoznaju samo čitaoci ili teatarski gledaoci, na primjer, u njima različita sudbinska značenja, nego i pisci, pisci koji svoje komentare izražavaju vlastitim tekstom. Koliko je samo Antigona i Hamleta napisano i igrano, koliko Edipa, Fedri, Fausta ili Don Juana. To nisu bile Čamilo-ve teme. Bar ne u prvom, jasno označenom sloju. Ipak, postoji jedna pripovjedna slika u kojoj se, čini mi se, posve jasno ukazuje ta korespondentnost. I pokazuje i osvjetljava njegov pripovjedački postupak. Riječ je naravno o kozi. O kozi kao liku koji je i u južnoslavenskim književnostima pobrstio znatan broj rečenica. Nije to jedna od onih koza iz antičkog pastoralnog romana gdje je Dafnis kozar, a ljubljena mu Hloe ovčarica. Riječ je o modernoj kozi, koja je u književnost zakoračila magičnim perom Alphonsea Daudeta, riječ je o *Kozi gospodina Seguina* koja se svu noć borila, ali je ipak pobijedio vuk. Andrićeva Aska nije koza nego ovčica, ali je njena sudbina gotovo posve ista Seguinovoj, tek joj je kraj drukčiji, pa se može kazati da je neka vrsta komentara Daudetovoj priči. Pamtim da sam u nekim starim časopisima viđao tekstove koji su zapažali sličnost između ove dvije priče, neki posve maliciozno, što je naravno neutemeljeno. Postoji doduše i jedna kasnija priča Ivana Kušana, koja čitavu stvar promatra u ravni erotske basne, ali ona za ovu fragmentarnu trostruku paralelu nije bitna.

Kad sam pročitao Sijarićevu priču *Koza*, pomislio sam da je ona, uz to što je sjajna priča, kao i prethodne dvije, pomalo i komentar i jedne i druge, tj. komentar i komentar komentatora. Kad bih pokušao prevesti na jednostavne definicije premise zbog kojih sam želio napisati studiju o ove tri priče, onda bi to izgledalo otprilike ovako:

U prvom slučaju umjetnost ili umjetničko htijenje, u nesklonoj okolini, na kraju uvijek doživljavaju poraz.

Druga priča je apoteoza i trijumf umjetnosti nad pragmatizmom i zlom.

Ćamilova pripovjedna slika pokazuje, kako mi se čini, posve primjerenog njegovom pogledu na svijet, tragičnu relativizaciju. Sve je u samom nastojanju. Onaj koji strijemi ka višem, više se ne može vratiti na niže.

Prestravljena, možda prvi put, visinom gore nad sobom, i dubinom dolje pod sobom, ona se priljubila uz stijenu kao da je njen dio, nekakav živi, u kojem kuca srce. Na strmini, o kojoj samo što nije visila, ličila je na nešto što lebdi između neba i zemlje, bez oslonca pod sobom – i kao da više i nije bila koza Bajramova, nego neka iz starih priča o kozama: onima što su sve mogle i u svašta mogle da se pretvore – u onim vremenima...⁴

Epilog priče, kad Bajram, gubeći jednu od elementarnih vrijednosti svoga života, postaje svjestan samoga sebe, doima se jednovremeno i tragično i groteskno. Kao u samoprepoznavanju nesvjesnog umjetnika. Ali kasno, naravno.

Čuo bi se samo on kad bi nekom ko naiđe putem pokazivao gore kozu, i rekao da je njegova ona koza. Oni što bi stali i pogledali je, odgovorili bi mu da ona koza nije više ničija.⁵

Kao i bor, kao i hrt, i ona pripada Poeziji.

Doista, poezija je sve – povijest sublimirana u jeziku. Ona je, također, osobito u ovom slučaju, u slučaju pisca Ćamila Sijarića, sublimat svih njegovih verbalnih i fabulativnih istraživanja. Empirijski sukus i estetički testament.

Kao u nekom životnom i filozofskom katalogu aleksandrijskih razmjera, sve su Sijarićeve fascinacije tu. Naslućujemo ih i osjećamo u krhotinama ili u sublimnosti stihova – kaza, kao u zvuku osamljene svirale koja dopire do nas iz vremena svih naših života. Svih života čiji je Sijarić pjesnik.

I zato vjerujem da će sva buduća čitanja Sijarićeva djela nužno počinjati od dvije njegove posljednje knjige.

⁴ Ćamil Sijarić: *Miris lišća orahova*, Svjetlost, Sarajevo 1991. Str. 453

⁵ Ibid. Str. 456